

O‘ZBEKISTONDA BANK TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI

Abduraximova (Amanova) Mashxura Baxrombekovna

Bank-moliya akademiyasi magistratura talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10679512>

Annotatsiya. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotni jadal rivojlantirish barqaror taraqqiyotga erishishning muhim shartlaridan biri sifatida qaralmoqda. Raqamli iqtisodiyot va raqamli texnologiyalar bank tizimiga ham jadal kirib kelmoqda. Banklarni raqamlashtirish ko‘rsatilayotgan bank xizmatlari sifatini yanada oshirish, turli ma‘muriy to‘siqlarni bartaraf etishga xizmat qiladi. Maqolada moliya sohasidagi zamonaviy innovatsiyalarning ishlash mexanizmi va ularning evolyutsiyasi ko‘rib chiqilgan, bank sohasida foydalanish uchun raqamli echimlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, raqamli texnologiyalar, moliyaviy texnologiyalar, banklar transformatsiyasi.

ISSUES OF DIGITALIZATION OF THE BANKING SYSTEM IN UZBEKISTAN

Abstract. Today, the rapid development of the digital economy is considered one of the important conditions for achieving sustainable development. The digital economy and digital technologies are rapidly entering the banking system. Digitization of banks serves to further improve the quality of the provided banking services and eliminate various administrative obstacles. The article examines the working mechanism of modern innovations in the field of finance and their evolution, and analyzes digital solutions for use in the banking sector.

Key words: digital economy, digitization, digital technologies, financial technologies, bank transformation.

ВОПРОСЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. Сегодня стремительное развитие цифровой экономики считается одним из важных условий достижения устойчивого развития. Цифровая экономика и цифровые технологии стремительно входят в банковскую систему. Цифровизация банков служит дальнейшему повышению качества предоставляемых банковских услуг и устранению различных административных препятствий. В статье рассматривается механизм работы современных инноваций в сфере финансов и их эволюция, а также анализируются цифровые решения для использования в банковской сфере.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровизация, цифровые технологии, финансовые технологии, банковская трансформация.

Kirish.

Mamlakatimiz iqtisodiyotiga “raqamli texnologiyalar”ni joriy etish bugungi kunda o‘zining potentsial imkoniyatlarini kengaytirish jarayonida bo‘lgani holda, texnik baza, dasturiy ta‘minotning nomukammalligi, aholi kompyuter savodxonlik darajasining pastligi, raqamli texnologiyalar sohasini tartibga solish borasida qonunchilik bazasining bugungi kun talablariga javob bera olmasligi kabi omillar kompyuter texnologiyalarini keng joriy etish va biznes muhitiga yangi “raqamli texnologiyalar”ni integratsiyalashuviga to‘sqinlik qilmoqda.

Shu bilan bir qatorda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992-son Farmoni bilan “2020-2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish Strategiyasi” tasdiqlandi [2]. Mazkur strategiyada ham bank tizimini isloh qilishning ustivor yo‘nalishlaridan biri sifatida davlat ulushi mavjud bo‘lgan tijorat banklarini kompleks transformatsiya qilish, bank ishining zamonaviy standartlarini, axborot texnologiyalarini va dasturiy mahsulotlarni joriy etish, banklardagi davlat aksiyalari paketini zarur tajriba va bilimga ega bo‘lgan investorlarga tanlov savdolari asosida sotish, shuningdek, davlat ulushi mavjud bo‘lgan tijorat banklari va korxonalarini bir vaqtning o‘zida isloh qilish orqali bank sektorida davlatning ulushini kamaytirish belgilab berilgan.

Tahlil va natijalar. Raqamli iqtisodning xarakterli ko‘rsatgichlari sifatida yangi ishlab chiqarish usullarini, ommaviy hamkorlikni, ommaning intellektual mulkka egalik qilishini, iste‘mol modellaring o‘zgarishini va ochiq mehnat bozorini keltirish mumkin. Ammo, hozirgi paytda raqamli iqtisod (internet-savdo, internet-xizmatlar, kontentlar, elektron to‘lov va boshqalar)ning O‘zbekiston Respublikasi yalpi milliy daromadidagi hissasi 1% ga ham bormaydi [5].

Lekin mamlakatimizning rivojlanish tendentsiyalari shuni ko‘rsatadiki, yuqorida ko‘rsatilgan bozorlar kelajakda tezlik bilan rivojlanib ketadi. Bundan tashqari, to‘rtinchi sanoat revolyutsiyasi va 4.0 industriya texnologiyalari bilan bog‘liq bo‘lgan texnologik o‘zgarishlar, ya‘ni, ommaviy robotlashtirish, qo‘shimcha va virtual reallik texnologik platformalari hamda 3D-printer texnologiyalari ushbu jarayonni yanada tezlashtiradi [5]. Yuqorida aytib o‘tilgan 4.0

Industriya atamasi 2011 yilda Gannover yarmarkasida iste‘molga kirdi va uning ma‘nosi qiymat hosil qilish global zanjirini ko‘rsatishdan iborat. “Aqlli zavodlar”, “aqlli texnologiyalar” va “aqlli robotlar” kabi texnologiyalarining jahon bo‘ylab tarqalishini amalga oshirgan holda, to‘rtinchi sanoat revolyutsiyasi global darajada virtual va fizikaviy tizimlarning bir-biriga o‘zaro ta‘sirini amalga oshiradi. Bu esa o‘z navbatida mahsulotlarning to‘liq moslashuvchanligiga hamda yangi operatsion modellar yaratilishiga olib keladi.

Raqamli iqtisodiyotning yana boshqa bir hizmatlari, shu jumladan, big data, sun‘iy intellekt, mashina vositasida ta‘lim berish, kraudsorsing, kraudfanding, blokcheyn va bulutli texnologiyalar ham kelajak iqtisodiyotida va korporativ boshqaruvda hal qiluvchi ahamiyat kasb etishini hayotning rivojlanish tendentsiyalari yaqqol ko‘rsatib turibdi [5].

1-jadval

Moliya tizimini raqamlashtirish evolyutsiyasi

Davr	Bosqich	Xususiyati
1950-yillar	bank kartalarining paydo bo‘lishi va keq tarqalishi	chakana mijozlarning keng doirasi uchun bank mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqish va targ‘ib qilish. Kredit kartalar banklar tomonidan ommaviy iste‘molchi uchun ishlab chiqilgan universal mahsulot hisoblanar edi
1960-yillar	bankomatlardan foydalanish	Avtomatlashtirilgan avtomat (ATM) bankomatlar mijozlarga hizmat ko‘rsatish va naqd operatsiyalarni amalga oshirish qulayligi uchun ixtiro qilingan va faol ishlatilgan bo‘lib, bu bank xizmatlaridan bank

		filiallaridan tashqarida foydalanish imkoniyatini yaratdi.
1970-yillar	elektron savdo maydonchalarini yaratish (birinchisi - NASDAQ)	qimmatli qog'ozlar bozorida operatsiyalarni tizimlashtirish va avtomatlashtirish moliyaviy operatsiyalarni o'tkazishni ancha soddalashtirdi
1980-yillar	birinchi bank kompyuterlari va axborot texnologiyalari echimlari	Moslashtirilgan mikrokompyuterlar asosida bank ma'lumotlarini qayta ishlash uchun maxsus elektron vositalarni yaratish kredit tashkilotlariga xarajatlarni kamaytirishga imkon berdi. Bank xodimining ish joyini kompyuter bilan jihozlash mumkin bo'ldi
1990-yillar	“moliyaviy texnologiyalar” tarmog'ining shakllanishi	moliyaviy mahsulotlar va xizmatlar sohasida innovatsion echimlar va texnologiyalarni birlashtirgan maxsus ekotizimning paydo bo'lishi
2000-yillar	robotlashtirish, vizualizatsiya, buyumlar Internetining paydo bo'lishi, shuningdek insonlar va raqamli agentlarni birlashtirgan SMART ekotizimlarni yaratish	Internet-kommunikatsiyalarniyu ommaviylashishi. An'anaviy operatsion va axborot texnologiyalarining birlashishi, “aqlli” mashinalarning ko'payishi. Bunday holda, axborot nafaqat qiymat yaratish vositasi, balki mustaqil mahsulotga ham aylanadi (prognozli va retsept bo'yicha tahlil, masofaviy monitoring va boshqarish)

Manba: Умные финансы: современные технологии в международных финансах: сб. докладов / под ред. В.Д.Миловидова, С.Ю. Перцевой. – Москва: МГИМО – Университет, 2018.

Moliya sektorini raqamlashtirish zamonaviy jahon iqtisodiyoti rivojlanishining ajralmas xususiyatidir. Moliya bozori sub'ektlari muvaffaqiyatli va raqobatbardosh bo'lishlari uchun ilg'or texnologiyalarni joriy qilishda global tendentsiyalarga rioya qilish va “raqamli” bo'lishi zarur.

Ushbu vazifani bajarish an'anaviy dunyo biznes modellarini zamonaviy dunyo muammolariga javob beradigan tarzda o'zgartirishga olib keladi. Kredit tashkilotlari, sug'urta kompaniyalari va boshqa institutsional investorlar raqamli texnologiyalar ta'sirida o'z faoliyatini takomillashtirish bo'yicha muhim o'zgarishlarni amalga oshirmoqdalar.

Bank sektorini raqamlashtirish murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Ammo uning yakuniy maqsadi aniq va sodda —ya'ni mijozlar va banklarning o'zlari uchun resurslarni (vaqt va pulni) tejashdan iboratdir.

Bankni raqamlashtirish iste'molchiga qanday navf beradi:

- iste'molchi bank xizmatlaridan istalgan vaqtda va istalgan kanallar: bank ofisi, koll-markaz, videoa aloqa, bankomat, mobil va Internet-banking, chat-botlar ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali foydalanishi mumkin bo'ladi;

- mijozning bank ofisiga kelishiga hojat qolmaydi, ular masofadan turib har qanday xizmatni olishlari mumkin: o'z uyiga etkazib berish sharti bilan kartani ochish, kreditni rasmiylashtirish, omonat ochish va boshqalar;

- xizmatlar shaxsiylashtiriladi. Katta ma'lumotlar tufayli banklar mijozlar haqida juda ko'p ma'lumotlarga ega bo'ladilar, bu esa turli rasmiyatchiliklarga barham beradi.

Moliyaviy texnologiyalar ekotizimi startaplar, texnologik kompaniyalar, moliya institutlari va infratuzilma ishtirokchilari kabi elementlarni o'z ichiga oladi [3].

Moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirishda quyidagi bosqichlarni ajratish mumkin (1-jadval). Moliya sohasidagi raqamlashtirish evolyutsiyasi yuqori intensivlik va rivojlanish dinamikasini namoyish etadi. Ushbu jarayon iqtisodiy tizim, uning institutlari va butun jamiyat uchun sifat jihatidan yangi talablarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish iqtisodiyotning barcha tarmoqlari biznes strategiyasini tubdan o'zgartirishni talab qiladi. Innovatsion echimlarni qo'llashning yuqori samaradorligi moliya sektorini bozorda o'z mavqeini mustahkamlash uchun ham, mijozlar va bozor ishtirokchilari bilan o'zaro ta'sir darajasini oshirish uchun ham o'zgarishga majbur qiladi.

An'anaviy biznes modelini o'zgartirish bank faoliyatining barcha yo'nalishlarini birlashtirgan axborot texnologiyalarining muhim qismini o'zgartirish orqali amalga oshiriladi. Ushbu jarayon quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Doimiy tuzatishlar kiritish zarurligini hisobga olgan holda, biznesni yuritish va uning missiyasi asosida raqamli strategiyani ishlab chiqish (raqamli innovatsiyalar paydo bo'lishining yuqori tezligi, qonunchilikdagi o'zgarishlar va boshqalar).

2. IT tizimlari yoki IT landshaftining arxitekturasini yaratish. Ushbu bosqich ma'lum bir konfiguratsiyada qurilgan va biznes bo'limlari uchun operatsion jarayonlarning ishlashini ta'minlaydigan dasturiy ta'minot, hisoblash va telekommunikatsiya vositalari to'plamlarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi;

3. IT-echimlarni ishlab chiqish va ularni ishga tushirish.

IT landshaftidan foydalangan holda raqamli strategiyani amalga oshirish bo'yicha yo'l xaritasini yaratish alohida biznes yo'nalishlarini ajratishni nazarda tutadi: ko'p kanalli tarqatish va marketing, xizmatlar va jarayonlarni birlashtirish, ishlov berish operatsiyalari, qo'llab-quvvatlash, ma'lumotlar fabrikasi, strategiya va menejment [4].

Ushbu biznes yo'nalishlarini samarali rivojlantirish uchun banklar ko'p kanalli xizmatlarni boshqarishga imkon beradigan yagona ko'p kanalli raqamli platformani joriy qilishlari kerak.

Xizmatlar va jarayonlarning samarali integratsiyasini ta'minlash uchun API (application programming interface) texnologiyasiga qurilgan hamkorlik sxemasi ishtirokchilariga ochiq ma'lumotlarni mobil aloqa bilan ta'minlashda foydalanish kerak [4].

Tranzaktsiyalarni qayta ishlash sohasida, shu jumladan mahsulotlararo faoliyat funktsiyalari bo'yicha (shartnomalar bo'yicha operatsiyalarni boshqarish, to'lovlar, limitlar, qarz oluvchilarni baholash, muvofiqlik va boshqalar), shuningdek, bank mahsulotlari bilan bog'liq barcha operatsiyalar (joriy hisobvaraqlar va depozitlar, kredit berish, fond bozorida operatsiyalar, banklararo operatsiyalar va boshqalar), jarayonlar va amaliyotlarni avtomatlashtirishni kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Mijozlarning tranzaksion ma'lumotlarini yig'ish, saqlash va boshqarish bank biznesining muhim qismidir. Uning samaradorligini oshirish uchun avtomatizatsiyani kuchaytirish kerak, shu jumladan IT-landshaft tizimlari bo'yicha asosiy ma'lumotlarning ko'lamini belgilash biznes bo'limlari uchun jarayonlarning takrorlanishiga yo'l qo'ymaydi va xarajatlarni kamaytiradi.

Shuningdek, mijozlarning hizmatlardan qoniqishi darajasini baholash uchun mikro segmentlarni va ularning hatti - harakat modellarini belgilab olib tahliliy vositalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi PF-6079 sonli "Raqamli O'zbekiston — 2030» Strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish Strategiyasi"ni tasdiqlash to'g'risidagi 2020 yil 12 maydagi PF-5992-son Farmoni.
3. Перцева.С.Ю. Финтех: механизм функционирования / С.Ю. Перцева // Инновации в менеджменте. 2017. №12. — С. 50-53.
4. Умные финансы: современные технологии в международных финансах: сб.докладов / под ред. В.Д.Миловидова, С.Ю. Перцевой. - Москва: МГИМО - Университет, 2018.
5. Ayupov Ravshan Hamdamovich& Kurbanov Zafar Mamanazarovich&Ergasheva Mamura Gayratovna. MAIN DIRECTIONS OF USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE ECONOMIC SECTORS OF UZBEKISTAN. Journal of innovations in economy. 2020. Special Issue 4. pp. 36-4.
6. Abdulazizovich, Abduvoxidov Akmal, and Obilov Mirkomil Rashidovich. "RAQAMLI IQTISODIYOT VA UNING MOLIYAVIY BOZORGA TA'SIRI." *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research* (2022): 71-75.
7. Abdulazizovich, Abduvakhidov Akmal, and Kamilova Sanobar Mirdjamolovna. "ISSUES OF BANKING SYSTEM DIGITALIZATION IN UZBEKISTAN." *World Bulletin of Management and Law* 11 (2022): 14-19.